

„Wychowanie w Rodzinie” t. XXIII (2/2020)

Magdalena SADOWSKA*

Czynniki wspierające readaptację społeczną sprawców przestępstw seksualnych wobec dzieci na przykładzie programu Circles of Support and Accountability – przegląd badań

Factors supporting social readaptation of sex offenders on the example of the Circles of Support and Accountability program – research review

Abstrakt

Wprowadzenie. Kanadyjski program Circles of Support and Accountability (CoSA) skierowany jest do sprawców poważnych przestępstw seksualnych, których ofiarami są dzieci. Program realizowany jest w społeczności lokalnej, do której wraca były więźni i w której otacza się go wsparciem, uczy odpowiedzialności za swoje czyny oraz pomaga przezwyciężyć bariery w procesie powrotu do życia na wolności. Wszystkich tych zadań podejmuje się grupa wolontariuszy, nazywana kręgiem, której członkowie dobrowolnie deklarują gotowość niesienia pomocy byłemu więźniowi w powrocie do społeczeństwa i przyczyniają się do ochrony społeczności, w której ten człowiek przebywa.

Cel. Celem artykułu jest prezentacja założeń programu oraz wybranych czynników wspierających readaptację społeczną sprawców przestępstw seksualnych w programie CoSA.

Materiały i metody. Artykuł został przygotowany w oparciu o analizę badań nad wybranymi czynnikami efektywności programu CoSA.

* e-mail: m.sadowska@amu.edu.pl

Wydział Studiów Edukacyjnych, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Szamarzewskiego 89, 60-568 Poznań, Polska

Faculty of Educational Studies, Adam Mickiewicz University in Poznan, Szamarzewskiego 89, 60-568 Poznan, Poland

ORCID: 0000-0002-4417-9503

Wyniki. Z dotychczas przeprowadzonych badań wynika, że takie czynniki, jak: odpowiednie przygotowanie wolontariuszy niosących pomoc, wywoływanie zmian o charakterze poznawczym u sprawców i w społeczności, motywacja zarówno wolontariuszy, jak i więźniów, a także zbudowanie sieci wsparcia w najbliższym otoczeniu byłego skazanego, pozwala zredukować ryzyko powrotu do przestępstwa seksualnego sprawców objętych programem o kilkadziesiąt procent w porównaniu do sprawców spoza programu.

Słowa kluczowe: przestępstwa seksualne, readaptacja społeczna, program Circles of Support and Accountability

Abstract

Introduction. The Canadian Circles of Support and Accountability (CoSA) program is aimed at perpetrators of serious sexual crimes involving children. The program is implemented in the local community to which the former prisoner returns and where he is supported, accepts responsibility for his behaviour and is helped to overcome barriers in the process of returning to life in freedom. All these tasks are taken up by a group of volunteers, known as a circle, whose members voluntarily declare their readiness to help the former prisoner return to society and to protect the community in which he lives.

Aim. The aim of the article is to present the basic information, as well as selected factors supporting the social readaptation of sex offenders in the CoSA program.

Materials and methods. The article was prepared based on the analysis of research on selected factors of the effectiveness of the CoSA program.

Results. The research conducted so far shows that such factors as: appropriate preparation of volunteers providing support, inducing cognitive changes in the perpetrators and in the community, motivation of both volunteers and prisoners, as well as building a support network for former convicts helps to reduce the risk of the return to the sexual offences of the perpetrators covered by the program by several dozen percent compared to perpetrators from outside the program.

Keywords: sexual crimes, social readaptation, Circles of Support and Accountability program

Wprowadzenie

Leczenie dorosłych sprawców przestępstw przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, popełnionych w związku z zaburzeniami preferencji seksualnych, to proces wielowarstwowy i złożony. Zarówno obecne w literaturze koncepcje powstania zaburzeń preferencji seksualnych, jak i praktyczny model postępowania ze sprawcami przestępstw dokonanych w związku z tymi zaburzeniami, zwracają uwagę na wiele czynników i mechanizmów biorących udział w procesie dochodzenia do czynu zabronionego.

W badaniach naukowych i teoriach poświęconych pedofilii, która jest jednym z lepiej poznanych zaburzeń preferencji seksualnych, wyróżnić można wiele czynników przyczyniających się do jej powstania. Zalicza się do nich m.in.:

- czynniki biologiczne (np. wpływ neurotransmiterów, cech temperamentu i charakteru), znaczenie środowiska rodzinnego (wpływy rodzicielskie i opiekuńcze, styl przywiązania przyszłego sprawcy przestępstw seksualnych, postawy rodzicielskie), deficyty w obszarze kompetencji społecznych (style radzenia sobie ze stresem, rola empatii w nawiązywaniu i podtrzymywaniu relacji społecznych) i nieprawidłowości w rozwoju seksualnym sprawcy (Besiert, 2017),
- wzory przemocy seksualnej, których dorosły sprawca doświadczał w swoim życiu (Kowalczyk, 2015),
- zaburzenia psychiczne sprawców przestępstw seksualnych, a także systemy przekonań dotyczące obcowania płciowego z dziećmi i wspierające racjonalizowanie własnego zachowania (Rode, Dukąła, Kabzińska, Zalewska-Łunkiewicz, 2020; Pospiszyl, 2005),
- emocjonalna regulacja zachowania sprawców przestępstw seksualnych, która motywuje ich do popełniania czynów zabronionych (Groth, Burgess, Holmstrom, 1977, za: Pospiszyl, 2005).

Dla wyjaśnienia etiologii zaburzeń preferencji seksualnych, w tym pedofilii, kluczowe znaczenie mają teorie wieloczynnikowe. Łączą one w całość różne czynniki, badają zależności między nimi, a także pozwalają patrzeć na sprawców przestępstw seksualnych w szerszej perspektywie. Ustalenia teorii wieloczynnikowych znajdują swoje odbicie w modelu pracy ze sprawcami przestępstw seksualnych. Od 1 stycznia 2006 r. w polskich zakładach karnych prowadzi się specjalne oddziaływania terapeutyczne skierowane do sprawców przestępstw przeciwko wolności seksualnej i obyczajności popełnionych w związku z zaburzeniami preferencji seksualnych. Główny cel, jakim jest zmniejszenie ryzyka powrotu do przestępstwa, realizowany jest poprzez identyfikację i przebudowę zniekształceń poznawczych dotyczących przestępstwa, rozwijanie sfery moralnej więźnia, przyjęcie odpowiedzialności za popełniony czyn, rozpoznanie ciągu zdarzeń, które do niego doprowadziły (identyfikowanie myśli i zachowań w procesie dojścia do czynu) oraz wypracowanie nowych mechanizmów radzenia sobie np. w sytuacji pokusy i stresu (Nosek-Komorowska, 2016). W toku terapii osadzeni kształtują także właściwe postawy wobec ofiary, uczestnicząc w treningu empatii. Ważnym elementem programu terapeutycznego są również działania ukierunkowane na wyrównywanie deficytów kompetencji społecznych i rozwijanie umiejętności społecznych, na pracę nad samokontrolą i dokonywaniem zmian w życiu (m.in. w oparciu o model dobrego życia) oraz na przepracowanie (nieprawidłowych) relacji z osobami znaczącymi (Nosek-Komorowska, 2016). Metody terapeutyczne mogą być wspierane leczeniem farmakologicznym, którego celem jest doprowadzenie u sprawców do stłumienia parafialnych impulsów zachowania oraz do obniżenia poziomu testosteronu, co zwrótnie wpływa na osłabienie podniecenia i po-

żądania seksualnego (Stusiński, Lew-Starowicz 2014). Terapia z opisywanymi sprawcami prowadzona jest w siedmiu zakładach karnych i aresztach śledczych, w których oprócz realizowania założeń terapii, oddziałuje się na skazanych poprzez dodatkowe zajęcia z osobami spoza jednostki, programy realizowane przez Służbę Więzienną i inne aktywności (Szejnkowska, 2013).

Złożoność czynników wpływających na powstanie zaburzeń preferencji seksualnych jest na tyle duża, że kara pozbawienia wolności, wymierzana za czyny dokonane w związku z tymi zaburzeniami, sama w sobie nie jest wystarczającym środkiem ograniczenia liczby tych przestępstw i, przy całej omawianej w literaturze dolegliwości izolacji, nie gwarantuje zmniejszenia ryzyka powrotu do przestępstwa po opuszczeniu murów zakładu karnego (Eichstaedt, Gałęcki, Depko, 2017). W Polsce karę pozbawienia wolności, orzecaną za przestępstwa seksualne popełnione w związku z zaburzeniami preferencji seksualnych, odbywa się w warunkach oddziału terapeutycznego, a sprawca jest poddawany wymienionym wyżej oddziaływaniom. Warunki, w jakich przebywa, są uregulowane odpowiednimi przepisami prawa dotyczącymi np. widzeń, kontaktów ze światem zewnętrznym; skazani nie mają dostępu do dzieci – potencjalnych ofiar, a w przypadku pojawiających się trudności mogą oni uzyskać pomoc od profesjonalnej kadry w oddziale. Pożądanym stanem rzeczy byłoby również udzielenie im profesjonalnej pomocy także po zakończeniu kary.

Circles of Support and Accountability – program readaptacji społecznej skierowany do poważnych sprawców przestępstw seksualnych popełnionych wobec dzieci

Program Circles of Support and Accountability (CoSA) to program readaptacji społecznej sprawców poważnych przestępstw seksualnych, których ofiarami były dzieci. Powrót tej kategorii sprawców do życia w wolnym społeczeństwie może napotkać wiele barier, a sam sprawca może doświadczać różnych reakcji z uwagi na swój czyn. Program Circles of Support and Accountability, wychodząc naprzeciw specyficznym potrzebom szczególnie groźnych sprawców, angażuje siły i zasoby tkwiące w społeczności lokalnej, do której wraca były więzień, oddając jednocześnie w ręce jej członków kontrolę nad byłym osadzonym.

Program rozpoczął się w 1994 roku w Hamilton w Kanadzie, a jego pomysłodawcą i jednocześnie pierwszym wykonawcą był menonicki pastor Harry Nigh. W obliczu protestów społeczności lokalnych, do których miał po odbyciu kary trafić wielokrotnie recydywista Charlie Taylor, skazywany za brutalne przestępstwa wobec dzieci, pastor zdecydował się przyjąć Ch. Taylora do społeczności menonitów i wraz z kilkoma wybranymi osobami stworzyć pierwszy krąg (*circle*) zwany w historii CoSA Aniołami

Charliego (Wilson, 2018). Działania podjęte przez pierwszych wolontariuszy programu zapoczątkowały dalszy rozwój tej formy pomocy. Od czasu powstania pierwszego kręgu program rozwijany jest w wielu krajach: w Kanadzie, Stanach Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii i Australii, także we Francji, Holandii i Irlandii, a kilka innych europejskich krajów planuje wdrożenie programu wobec osób zwalnianych z zakładów karnych.

Nazwa Circles of Support and Accountability wzięła się, co oczywiste, od kręgów, czyli grup wolontariuszy pracujących z członkiem głównym (nazywanym *core member*, CM) nad wdrożeniem go do życia na wolności. U progu powstania programu wolontariusze wywodzili się ze społeczności lokalnej, do której, po odbyciu kary, przenosił się były więzień. Swoją pracę wykonywali oni nieodpłatnie i jedynie przy wykorzystaniu tkwiących w społeczności sił oraz zasobów. Obecnie program rozwinął się na tyle, że wiele kręgów włączanych jest w prace agencji, takich jak np. Multi-Agency Public Protection Arrangement (MAPPA) w Wielkiej Brytanii, dzięki czemu sam program jest prężnie rozwijany: organizowana jest pomoc i wsparcie dla kręgów, zapewniana superwizja i szkolenia dla wolontariuszy, finansowane są także badania nad efektywnością programu (Wilson, 2018).

Program bazuje na założeniach idei sprawiedliwości naprawczej i czerpie z modelu Good Lives Model. Misją programu ukierunkowana jest na dwa cele (CoSa Ottawa). Po pierwsze, jest to pomoc osobie, która opuszcza mury zakładu karnego, i wsparcie jej w procesie powrotu do społeczeństwa (pomoc jednostce). Po drugie, troską objęta jest także społeczność, do której wraca były więzień, a znajduje ona wyraz w monitorowaniu ryzyka powrotności do przestępstwa głównego członka kręgu (pomoc grupie). W nazwie programu zawierają się dwa słowa dobrze oddające wartości przyświecające pracy wolontariuszy. Wsparcie (*support*) przejawia się w tych działaniach członków kręgu, które mają zapewnić głównemu członkowi pomoc w zaspokojeniu potrzeb takich, jak np. zapewnienie miejsca zamieszkania, znalezienie i utrzymanie zatrudnienia, rozpoznanie celów życiowych skazanego, ubieganie się o ważne dokumenty, zapewnienie ubezpieczenia zdrowotnego oraz zorientowanie się w funkcjonowaniu instytucji działających w miejscu zamieszkania sprawcy (urzędów, organizacji, stowarzyszeń). Wsparcie jest także uruchamiane wtedy, kiedy sprawca przestaje radzić sobie z emocjami, stresem i przechodzi przez trudne życiowe sytuacje. Ma więc ono charakter zarówno praktyczny, jak i emocjonalny. Odpowiedzialność (*accountability*) rozumiana jest jako to zadanie wolontariuszy, które ma na celu monitorowanie sygnałów powrotu do przestępstwa byłego więźnia.

Pomimo faktu, że program rozwijany jest w krajach, które różnią się kwestiami kulturowymi i rozwiązaniami prawnymi, w Circles of Support and Accountability pewne wartości są niekwestionowalne i wspólne dla całego programu. Kluczowe funkcje CoSA, mające na celu zarządzanie ryzykiem powrotu do przestępstwa, spro-

wadzają się do trzech słów: wsparcie, monitorowanie i „podtrzymanie” (Hoing, Bo-gaerts, Vogelvang, 2013). Wszystkie trzy obejmują działania wolontariuszy z byłym osadzonym i mają na celu realizowanie jednej z pierwszych, fundamentalnych misji programu, brzmiącej: nigdy więcej ofiar. W kontekście zarządzania ryzykiem powrotu do przestępstwa najważniejszym elementem wsparcia jest redukcja izolacji i samotności emocjonalnej byłego więźnia (Wilson, McWhinnie, Wilson, 2008). Kręgi mogą działać wówczas, gdy są oparte na relacji uczciwości i zaufania oraz gdy nawiązują się sojusze terapeutyczne pomiędzy wszystkimi członkami kręgów (to element podtrzymania). Wolontariusze współpracują z różnymi instytucjami rządowymi, zajmującymi się zarządzaniem ryzykiem powrotności do przestępstwa, o czym informowani są główni członkowie kręgu. Rolą wolontariuszy jest także zbudowanie relacji z byłym skazanym, które – pomimo świadomości możliwości przekazania informacji służbom – pozwoli mu otworzyć się na pozostałe osoby w kręgu. Na monitorowanie, o którym wspomniano wyżej, składają się: współpraca z agencjami rządowymi zajmującymi się przestępcami i ochrona społeczności lokalnej (potencjalnych ofiar) dokonywana poprzez cykliczne, częste spotkania z głównym członkiem kręgu, podczas których sprawdza się, czy zachowanie byłego skazanego nie jest niezgodne z prawem.

Inne wartości cenione przez twórców programu to bezpieczeństwo (sprawcy i potencjalnych ofiar), odpowiedzialność (za własne działania podejmowane przez sprawcę), zarządzanie ryzykiem powrotności do przestępstw seksualnych poprzez włączenie ich sprawców w nurt życia społecznego, a nie ich wykluczenie i napiętnowanie oraz przyjęcie, że przy odpowiedniej pomocy każdy człowiek może uruchomić potencjał do zmiany swojego zachowania (Blagden, Elliott, Lievesley, 2018).

Podstawową jednostką programu Circles of Support and Accountability jest krąg, na który składa się jeden członek podstawowy oraz od trzech do sześciu wolontariuszy, nad którymi pieczę sprawuje koordynator. W programie brytyjskim i kanadyjskim każdy krąg jest wspierany przez grupę profesjonalistów, takich jak przedstawiciele organów ścigania, więziennictwa, służb probacji, służby zdrowia (np. lekarzy psychiatrów) i innych, którzy świadczą swoje usługi jako wolontariusze (Wilson, Cortoni, McWhinnie, 2009). Wolontariusze pracujący z byłym przestępcą rekrutują się ze społeczności lokalnej, w której mieszka główny członek kręgu. Są wśród nich przedstawiciele różnych zawodów: nauczyciele, prawnicy, dziennikarze, studenci, kelnerzy, pracownicy administracji i inni. Swoją pracę mogą oni rozpocząć po ukończeniu 21. roku życia i kontynuować ją aż do osiągnięcia wieku emerytalnego (Almond, Bates, Wilson, 2015). Za decyzją o dołączeniu do programu stoją pobudki religijne, chęć ochrony dzieci i własnej społeczności, zainteresowania zawodowe i pragnienie rozwijania praktycznych umiejętności pracy z trudnym klientem. Szczególną grupą wolontariuszy są niedoszłe ofiary wykorzystania seksualnego, których działania w strukturach kręgów zostały zauważone. Wydaje się jednak, że z powo-

dów etycznych i psychologicznych konsekwencji należałoby ostrożnie podchodzić do udziału tej grupy osób w programie.

Wolontariusze pracują w kręgu z członkiem głównym, będącym, jak wspomniano wyżej, skazanym na karę pozbawienia wolności za przestępstwa seksualne na dzieciach. Do programu kierowane są te osoby, które odbyły w całości karę pozbawienia wolności, w jej trakcie zostały poddane terapii i brały udział w programach skierowanych do sprawców przestępstw seksualnych, a mimo to ryzyko ponownego popełnienia przez nich tego samego czynu zabronionego jest co najmniej średnie. W praktyce do programu włączani są sprawcy, których ryzyko powrotu określane jest jako wysokie lub bardzo wysokie, multirecydywiści z zaburzeniami psychicznymi lub innymi deficytami wpływającymi na zdolność do kierowania własnym zachowaniem (Bates, Saunders, Wilson, 2007). Kandydaci na głównego członka podejmują się pracy w kręgu dobrowolnie.

Praca wolontariuszy z byłym osadzonym przebiega w kilku etapach. W brytyjskim modelu CoSA rozpoczyna się ona w trakcie odbywania kary pozbawienia wolności przez sprawcę przestępstw seksualnych. Na tym etapie, który rozpoczyna się trzy miesiące przed zakończeniem odbywania kary, dochodzi do cotygodniowych spotkań przyszłego członka głównego z wolontariuszami ze społeczności lokalnej, w której krąg będzie działał. Te początkowe spotkania służą zapoznaniu się i zaakceptowaniu wszystkich osób mających ze sobą pracować (Kitson-Boyce, 2018). Jeżeli wymaga tego sytuacja osoby pozbawionej wolności, już na tym początkowym etapie wolontariusze wspierają skazanego poprzez towarzyszenie mu w rozprawach sądowych i podczas wizyt w jednostkach organów ścigania, pomagają w zrozumieniu sytuacji prawnej, kształtują pozytywne nastawienia do życia na wolności i budowania kompetencji niezbędnych do jego utrzymania. Drugi etap, rozpoczynający się z chwilą wyjścia skazanego z zakładu karnego, nazywany jest okresem stałego wsparcia kręgu i tak naprawdę rozpoczyna właściwą, trwającą około 12 miesięcy pracę wolontariuszy ze sprawcą. W tym czasie byłemu więźniowi udziela się różnych form wsparcia, począwszy od drobnych kwestii, takich jak: wyjście do kawiarni lub restauracji (np. z okazji jego urodzin), pokazanie, jak korzystać z transportu publicznego, w jaki sposób można otworzyć konto bankowe lub uzyskać prawo jazdy. Wolontariusze są także do dyspozycji, gdy główny członek potrzebuje porady lub pragnie z kimś porozmawiać (Lowe, Willis, 2019). Ponadto zadaniem wolontariuszy jest zarządzanie czynnikami ryzyka oraz wdrażanie członka głównego do ponoszenia odpowiedzialności za swoje działania i zachowania. Wolontariusze rozwijają tę ostatnią umiejętność poprzez konstruktywne informacje zwrotne na temat zachowania byłego osadzonego, zadawanie pytań i omawianie podejścia głównego członka do różnych sytuacji (np. pomocy zagubionemu w parku dziecku). Ważnym elementem podejmowanych przez wszystkich członków kręgu działań jest budowanie sieci wsparcia dla głównego

członka, obejmującej różne instytucje (np. służby zdrowia), do których były skazany może zgłaszać się po zakończeniu pracy kręgu. Etap ten kończy się po około roku wspólnej pracy, a po nim następuje faza nazywana rozwiązaniem kręgu, przeznaczona na umacnianie więzi i umiejętności zbudowanych na wcześniejszych etapach.

Najważniejszym wnioskiem płynącym z doniesień nad efektywnością programu Circles of Support and Accountability jest ten o znacznej skuteczności działań podejmowanych przez wolontariuszy w zapobieganiu powrotowi do przestępstw o charakterze seksualnym. Choć nie ma badań o efektywności całego programu w ujęciu międzynarodowym, to poszczególne kraje (zwłaszcza te, które objęły CoSA wsparciem organizacyjnym i finansowym) prowadzą własne badania nad powrotnością byłych więźniów do przestępstw o charakterze seksualnym popełnianych wobec dzieci. Zgromadzone dane informują o nawet 70% skuteczności w zapobieganiu tym poważnym czynom w niektórych kręgach, choć średnie wyniki plasują się w przedziale od 35% do 70% (Wilson, Picheca, Prinzo, 2005; McCartan, Kemshall, Westwood i in., 2014). Dane te odnoszą się do okresu od trzech do pięciu lat po opuszczeniu zakładu karnego i są prezentowane w porównaniu do sprawców pozostających poza programem. W obliczu złożonych uwarunkowań dokonywania przestępstw seksualnych wobec dzieci, opisanych w pierwszej części niniejszego opracowania, wynik ten wydaje się być bardzo obiecujący.

Czynniki sukcesu programu Circles of Support and Accountability

Obiecujące rezultaty programu budzą refleksję nad czynnikami prowadzącymi do powstrzymania się od popełniania przestępstw przez objętych pracą byłych osadzonych.

W badaniach nad efektywnością programu wskazuje się kilka przyczyn budujących jego skuteczność. Do najważniejszych należą:

- wolontariusze – CoSa to unikalne rozwiązanie na brak wsparcia społecznego, którego mogą doświadczać sprawcy poważnych przestępstw o charakterze seksualnym. Według badań Hoing i współpracowników (2016) ludzie w różnych europejskich krajach nie pokładają nadziei w działaniach służących poprawie sprawców przestępstw seksualnych, jednakże nie są przeciwko podejmowaniu takich działań. W Polsce, zgodnie z danymi CBOS, ludzie sprzyjają rozwiązaniom prawnym, które pozwalałyby na szeroko rozumianą kontrolę sprawców przestępstw seksualnych po odbyciu kary, stosowanym w celu ochrony ofiar obecnych i potencjalnych (*Jak postępować wobec osób karanych za pedofilię*, 2004). Mniej akceptowane jest dodatkowe piętnowanie, przymusowa terapia czy publikacja danych osobowych, zaś z najmniejszą przychylnością spotkał się pogląd o pozostawieniu

sprawców w spokoju po opuszczeniu więziennych murów (co może wiązać się ze świadomością zagrożenia ze strony tych przestępców).

Wydaje się, że naprzeciw obawom o skuteczność poprawy i konieczności kontroli byłego więźnia wychodzi program CoSA, a w szczególności sposób przygotowania jego wolontariuszy. Są oni bowiem w szczególności szkoleni i wspierani w roli, którą pełnią. Szkolenie wolontariuszy w programie Circles of Support and Accountability obejmuje treści dotyczące wyznaczania jasnych i realnych celów pracy, rozpoznawania ryzyka powrotu sprawcy do przestępstwa, radzenia sobie z trudnymi sytuacjami u głównego członka kręgu, strategii budowaniu zaufania (Circles of Support and Accountability in the Thames Valley, 2005). Oprócz tego wolontariuszom przekazywana jest wiedza dotycząca prawnych i psychologicznych aspektów przestępstw seksualnych, w tym rozpoznawania zachowań będących sygnałami zbliżającego się kryzysu, a także te treści, które obejmują wiedzę o typach sprawców (np. o kobietach). Wolontariusze trenują umiejętność słuchania, używania języka dotyczącego seksualności człowieka bez skrępowania, prowadzenia dialogu, dobierania pytań służących wzbudzeniu refleksji nad zachowaniem. Doskonają także wiedzę dotyczącą substancji uzależniających oraz instytucji, w których sprawcy mogą poszukiwać pomocy w sytuacjach trudnych. Przygotowanie oraz motywacja wolontariuszy (o której krótko wspomniano wyżej) pozwalają im nawiązywać autentyczne relacje z głównymi członkami kręgów i efektywnie wykonywać swoją nie zawsze łatwą pracę;

- nastawienie na wywołanie zmian poznawczych zarówno u głównego członka kręgu, jak i pracujących z nim wolontariuszy oraz w społeczności lokalnej (Kitson-Boyce, 2018). Poprzez odpowiednie techniki słuchania i zadawania pytań wolontariusze mają wzbudzić u byłego więźnia refleksję nad dotychczasowym i przyszłym życiem. Bazowanie na przekazywaniu wiedzy na temat pracy kręgów oraz wiedzy na temat pracy z przestępcami seksualnymi powoduje większą otwartość społeczności lokalnej i wolontariuszy;
- współpraca na rzecz readaptacji głównego członka kręgu z instytucjami w społeczności lokalnej i profesjonalistami służącymi pomocą poszczególnym wolontariuszom, ponadto różnorodne kwalifikacje i cechy indywidualne samych wolontariuszy (Lowe, Willis, 2019). Różnorodność w tych obszarach wydaje się ważnym walorem programu, gdyż zwiększa możliwości poszukiwania i dobrania właściwych sposobów pracy z byłym skazanym;
- nastawienie na budowanie relacji. W badaniach nad efektami programu wielu uczestników zwracało uwagę na to, że główną siłą CoSA jest skupienie się na relacjach (Lowe, Willis, 2019). Wolontariusze doceniali charakter tych relacji, które znacznie różniły się od formalnych kontaktów byłego sprawcy, np. z oficerami probacji. Powodem takiego stanu rzeczy była organizacja kręgów sprzyjająca minimalizowaniu

różnic w dostępie do władzy między ich uczestnikami. Wolontariusze nawiązywali z głównymi członkami i innymi wolontariuszami przyjaźnie utrzymujące się nawet po etapie rozwiązania kręgu. Uczestnicy dostrzegali, że przyjaźń, która się rozwinęła, była naturalną częścią spędzania czasu z głównym członkiem kręgu, a także naturalnym elementem programu CoSA. Jak można przypuszczać, nawiązane relacje mogły wypełnić lukę powstałą w wyniku zerwania więzi byłego skazanego z rodziną;

- motywacja więźniów do udziału w programie. Według badań co trzeci skazany w Ontario, kanadyjskim centrum programu, zdecydował się na współpracę ze względu na brak jakiegokolwiek wsparcia społecznego; prawie 60% sprawców deklarowało także, że spróbują wszystkiego, co pozwoli im powrócić do społeczeństwa. Z pozostałych odpowiedzi wynika, że 50% przestępców motywowanych było negatywną reakcją społeczności, w tym zwiększonym zainteresowaniem policji i mediów ich osobą (Wilson, McWhinnie i in. 2007). Pomimo braku motywacji o charakterze naprawczym wyniki uzyskiwane przez wolontariuszy CoSA pozwalają sądzić, że przynajmniej część głównych członków kręgów zmieniła swoje nastawienie do popełnionego przestępstwa i nie podjęła żadnych czynów zabronionych o charakterze seksualnym.

Wnioski

Najważniejsze wnioski płynące z analizy zaprezentowanych opracowań poświęconych programowi Circles of Support and Accountability można ująć w następujący sposób:

- proces readaptacji sprawców poważnych przestępstw seksualnych, których ofiarami są dzieci, musi się odbywać ze świadomością wielowątkowości mechanizmów kształtowania się zaburzeń preferencji seksualnych i towarzyszących im trudności oraz uwzględnić trening sposobów radzenia sobie z tymi trudnościami w niedostatecznie kontrolowanym środowisku wolnościowym,
- wsparcie społeczne i emocjonalne jest ważnym elementem w readaptacji sprawców przestępstw seksualnych popełnianych wobec dzieci z uwagi na negatywny odbiór tych osób w przestrzeni publicznej,
- model readaptacji powinien opierać się na budowaniu relacji wsparcia z jednoczesnym uwzględnieniem treningu brania odpowiedzialności za swoje czyny przez skazanego,
- w społeczności, do której powraca były więźni, powinny znaleźć się grupy osób, niezwiązanych z wymiarem sprawiedliwości, do których sprawca mógłby się zwracać z prośbą o pomoc i które sprawowałyby nad nim opiekę i kontrolę w pierwszych miesiącach na wolności.

Odnosząc zaprezentowane w niniejszym opracowaniu informacje do warunków readaptacji sprawców przestępstw seksualnych w Polsce, nie trudno dostrzec, że model terapeutyczny realizowany w warunkach izolacji penitencjarnej zawiera w sobie niezbędne elementy. Brak jednak instytucji, które w sposób kompleksowy, przy wsparciu administracji rządowych i chętnych osób ze społeczności lokalnej, kontynuowałyby pracę ze skazanymi. W Polsce istnieją instytucje wspierające byłych skazanych w powrocie do społeczeństwa, jednak wydaje się, że otrzymują one za mało wsparcia, by pomagać wszystkim potrzebującym osadzonym.

Bibliografia

- Almond, P., Bates, A., Wilson, Ch. (2015). Circles of Support and Accountability: Criminal Justice volunteers as the deliberative public. *British Journal of Community Justice*, 13, 3-34.
- Bates, A., Saunders, R., Wilson, Ch. (2007). Doing something about it: A follow-up study of sex offenders participating in Thames Valley Circles of Support and Accountability. *British Journal of Community Justice*, 5 (1), 19-41.
- Beisert, M. (2017). *Pedofilia. Geneza i mechanizm zaburzenia: Nowy autorski model oparty na badaniach pedofilów osadzonych w polskich więzieniach*. Sopot: GWP.
- Blagden, N., Elliott, H., Lievesley, R. (2018). CoSA. Assisted Desistance and Community Transition. W: H. Elliott, K. Hocken, R. Lievesley, N. Blagden, B. Winder, P. Banyard. (red.), *Sexual Crime and Circles of Support and Accountability* (ss. 25-43). Londyn: Palgrave Macmillan. DOI: 10.1007/978-3-319-74823-8.
- Circles of Support and Accountability in the Thames Valley, The First Three Years: April 2002 to March 2005* (2005). Quaker Peace & Social Witness. Pobrane z: <https://nacrij.org/>.
- CoSA Ottawa. Pobrane 15.05.2021 z: <https://cosa-ottawa.ca>.
- Eichstaedt, K., Gałęcki, P., Depko, A. (2017). *Metodyka pracy biegłego psychiatry, psychologa oraz seksuologa w sprawach karnych, nieletnich i wykroczeń*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Hoing, M., Bogaerts, S., Vogelvang, G. (2013). Circles of Support and Accountability: How and why they work for sex offenders. *Journal of Forensic Psychology Practice*, 13, 267-295. DOI: 10.1080/15228932.2013.808526.
- Hoing, M., Petrina, R., Hare Duke, L., Vollm, B., Vogelvang, B. (2016). Community support for sex offender rehabilitation in Europe. *European Journal of Criminology*, 13(4), 491-516. DOI: 0.1177/1477370816633259.
- Jak postępować wobec osób karanych za pedofilię: Komunikat z badań, CBOS* (2004). Pobrane z: https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2004/K_078_04.PDF.
- Kitson-Boyce, R. (2018). The Prison-Based Model of Circles of support and Accountability and its Application in Transitioning to the Community. W: H. Elliott, K. Hocken, R. Lievesley, N. Blagden, B. Winder, P. Banyard (red.), *Sexual Crime and Circles of Support and Accountability* (ss. 71-104). Londyn: Palgrave Macmillan. DOI: 10.1007/978-3-319-74823-8.
- Kowalczyk, M. (2015). Transgeneracyjne wzory przemocy seksualnej w genezie zachowań kobiet wykorzystujących seksualnie dzieci. W: M.H. Kowalczyk, M. Szykut (red.), *Współczesne problemy resocjalizacji: W poszukiwaniu nowych rozwiązań* (ss. 29-51). Toruń: Akapit Wydawnictwo Edukacyjne.
- Lowe, G., Willis, G. (2019). Looking inside a circle: Volunteer experiences of circles of support and accountability. *Psychiatry, Psychology and Law*, 26(1), 129-149. DOI: 10.1080/13218719.2018.1485521.

- McCartan, K., Kemshall, H., Westwood, S., Solle, J., MacKenzie, G., Cattel, J., i in., (2014). *Circles of Support and Accountability (CoSA): A Case File Review of Two Pilots*. The University of West England, De Montfort University and the Ministry of Justice.
- Pospiszyl, K. (2005). *Przestępstwa seksualne*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Rode, D., Dukała, K., Kabzińska, J., Zalewska-Lunkiewicz, K. (2020). *Kliniczna psychologia sądowa*. Warszawa: PWN.
- Stusiński, J., Starowicz-Lew, Z. (2014). Leczenie przestępców seksualnych: W poszukiwaniu optymalnego modelu. *Przegląd Więziennictwa Polskiego*, 82, 47-68.
- Szwejkowska, M. (2013). *Skazani z zaburzeniami preferencji seksualnych: Studium karnoprawne i kryminologiczne*. Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.
- Wilson, Ch. (2018). A history of the Development of Circles of Support and Accountability. W: H. Elliott, K. Hocken, R. Lievesley, N. Blagden, B. Winder, P. Banyard (red.), *Sexual Crime and Circles of Support and Accountability* (ss. 1-25). Londyn: Palgrave Macmillan. DOI: 10.1007/978-3-319-74823-8.
- Wilson, R., Cortoni, F., McWhinnie, A. (2009). Circles of Support & Accountability: A Canadian National Replication of Outcome Findings. *Annals of Sex Research*, 21(4), 412-430. DOI: 10.1177/1079063209347724.
- Wilson, R., McWhinnie, A., Wilson, Ch. (2008). Circles of Support and Accountability: An international partnership in reducing sexual offender recidivism. *Prison Service Journal*, 178, 1-11.
- Wilson, R., McWhinnie, A., Picheca, J., Prinzo, M., Cortoni, F. (2007). Circles of Support and Accountability: Engaging Community Volunteers in the Management of High-Risk Sexual Offenders. *The Howard Journal of Criminal Justice*, 46, 1-15. DOI: 10.1111/j.1468-2311.2007.00450.x.
- Wilson, R., Piechca, J., Prinzo, M. (2005). *Circles of Support & Accountability: An Evaluation of the Pilot Project in South-Central Ontario*. Ottawa: Research Branch, Correctional Service of Canada.